# ISTORIA LITERATURII ROMÂNE POSTBELICE PRIN PRISMA CRITERIILOR POLITICE

## *The history of the post-war literature from the perspective of political criteria*

**Irina LUPAȘCO**
doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova
PhD student, Doctoral School in Humanities
Moldova State University
E-mail: irina.lupasco92@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7988-6355

CZU:821.135.1.09(091)
10.5281/zenodo.7129595

**Summary**. In this article, we analyze the possibility of composing the history of literature, applying the political criterion to the literary phenomenon. That's why, we point the proposals of the literary critic Ion Simuț to systematize the post-war literature in four categories: opportunistic, evasive, subversive and dessident literature. In view of this systematization, the critic takes into account the writer's attitude towards the Soviet regime, considering it appropriate to treat literature that involves different aesthetic mentalities and social behaviors separately, so that the image of an era is not distorted in a particular way.

Simuț's approach to the history of the post-war literature, from the perspective of new methods and research techniques appropriate to its evolution, completes the field of literary studies with new materials and personalities. The period of the post-war dictatorship, in the interpretations of some literary critics, which are indicated in this article, represented in the history of Romanian literature a formalised devastation of national dignity, subjectivism and freedom of expression.

**Keywords**: the history of literature, politics, Ion Simuț, aesthetics, the party ideology

În prezent, sunt mai multe moduri de a gândi istoria literaturii. Chiar și în literatura română a fost depășită etapa imperativului enunțat de G. Călinescu în prefața la monumentala să *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent* despre o „singură și indivizibilă" literatură română. Perspectivele metodologice elaborate în ultimii ani au conturat vectorii mai multor literaturi şi au prilejuit noi şi curioase istorii. Un factor important în constituirea istoriei literaturii a fost opinia sau ideologia politică, care a străbătut prin toate concepțiile morale și sociale ale omenirii. Omenirea și-a creat propriile valori morale, și-a edificat o cultură națională, și-a ramificat criteriile sociale pentru dobândirea noului sau pentru inițierea unor acțiuni directive în favoarea schimbărilor. Principiile ideologice care au stat la baza politicii au contribuit la constituirea istoriei literaturii cu noi materiale și personalități notorii, îndeosebi în perioada de funcționarea a regimului sovietic comunist.

Literatura română, în anii de influență a regimului sovietic, a fost expusă unor evenimente dureroase, scriitorii fiind lipsiți de posibilitatea de a scrie după propria voință și sensibilitate. De aceea, se consideră necesară abordarea istoriei literaturii postbelice din perspectiva metodelor și a tehnicilor de cercetare adecvate evoluției acesteia.

În acest articol mi-am propus să analizez regândirea istoriei literaturii române din perspectiva atitudinii creatorului față de regimul politic, propusă de criticul și istoricul literar Ion Simuț și să explic evoluția literaturii postbelice prin prisma criteriilor politici. De asemenea, este nevoie să se deducă ideologiile care au fost impuse literaturii pentru a fi promovate, să se remarce personalitățile ce au contribuit în constituirea istoriei literaturii române, să se observe care sunt metodele de clasificare sau de cercetare a literaturii postbelice și care au fost principiile creațiilor ce au prezentat regimul politic.

După cum afirma Adrian Tudurachi în articolul *Ce rămâne din istoria literaturii,* istoria a fost un dispozitiv de susținere și de afirmare a diversității culturale[1]. Astfel, abordarea și cercetarea fenomenelor artistice și a operelor de artă au prezentat mereu un prilej de manifestare a criticului și a istoricului literar.

Criticul și istoricul literar Ion Simuț a efectuat o valoroasă analiză a literaturii române capturată în mecanismele unei dictaturi socialiste. Pentru a elucida metodologia de cercetare a istoriei literaturii române, Simuț analizează acest fenomen, pornind după exemplul istoricilor Vasile Alexandrescu Urechia, Nicolae Iorga, Constantin C. Giurescu și alții. Studierea istoriei literaturii române din perspectiva istoricilor precizați mai sus, are la bază convingerea de a trata evoluția fenomenelor literare pe secole, începând cu formarea limbii române și continuând într-o succesiune cronologică. În această modalitate de cercetare cronologică, criticul a constatat o diferență  dintre literatura unui secol sau a altuia, afirmând că „fiecare epocă solicită atât specialiști/ entități istorice, cât și gusturi diferite”.[2]

Această diferență presupune posibilitatea de a nu fi înțeles conținutul textului literar dintr-o anumită epocă de către cititorul altei epoci. Ca exemplu, în susținerea acestei idei, Simuț racordează cititorul de azi la operele secolului XVII–XVIII (*Istoria ieroglifică* a lui D. Cantemir și Țiganiada  a lui Ion Budai-Deleanu). Înțelegerea conținutului acestor opere solicită un randament deosebit, superior cititorului obișnuit, deoarece aceste opere reprezintă valorile și interesele omului din acea perioadă, străine sau greu de înțeles azi. Conținutul literaturii din acea epocă constituie o istorie proprie acelei perioade care, la rândul său, avea un alt limbaj, alt subiectivism, altă cultură. Astfel, în distincția cercetărilor asupra istoriei literaturii, Simuț optează în vederea unui studiu diferit, luând în considerare succesiunea unor schimbări majore. Criticul distribuie istoria literaturii sub seria geografică a literaturii române, seria istorică, seria tipologică și seria politică a acesteia. Această distribuire a evidențiat o discrepanță între fenomenele literaturii și fenomenele politicului din perioada postbelică.

Sub această discrepanță stă și literatura din Basarabia distribuită de critic în seria geografică, potrivit situației politice de la mijlocul secolului XX, în urma pactului Rebbentrop-Molotov, când România cedează Basarabia și Bucovina de Nord Uniunii Sovietice, acestea rămânând anexate până după război. Prin urmare, în Basarabia, din 1945 până în 1989, au fost impuse în mod dictatorial unele reguli ce depășeau orice demnitate națională. În primul rând, în România a fost interzisă abordarea unor discuții despre aceste teritorii și anume cultura acestora. În al doilea rând, în Basarabia se trece la scrierea cu slove rusești în limba română, se induce implicarea conformistă politică și culturală exigenților din Uniunea Sovietică. Literatura se va supune tradițiilor locale și nu la cele naționale, cu un spirit românesc ascuns, optându-se să se stabilească o diferență majoră între literatura din Basarabia și literatura din România. Astfel, istoricul observă o posibilă limitare a literaturii la provinciile sale tradiționale: Transilvania, Muntenia și Moldova. În urma ruperii geografice a provinciilor române, literatura și-a pierdut identitatea și a suportat o patologie regională ce a combătut cultura, lingvistica, istoria și sensibilitatea națională română, afirmă criticul. Simuț constată reînvierea unui spirit regional abia după 1990 care a dăinuit domenii de cercetare din perspectiva politică și istorică: literatura din Basarabia, literatura din Nordul Bucovinei, literatura din Banatul Iugoslav și Voivodina.[3]

În dialogul generațiilor de critici și istorici literari, observăm că istoria literaturii este cercetată în mai multe moduri. Criticul, Iulian Băicuș, consideră că istoria literaturii trebuie să fie examinată începând din perioada interbelică apoi postbelică până în anii 2000–2020, declarând-o pe cea de la origini „istorie stufoasă” și lipsită de sens în vederea cercetării generațiilor

[1] Adrian Tudaorachi, *Ce rămâne din istoria  literaturii de azi,* in: Irina Petraș, *Istoriile literaturii române. Studii. Eseuri. Cronici*, Cluj-Napoca: Editura Școala Ardeleană, 2020, p. 26.

[2] Ion Simuț, *Literaturile române postbelice*, Cluj-Napoca: Editura Școala Ardeleană, 2017, p. 9.

[3] Ion Simuț, *Op. cit.,* p. 7.

de scriitori și a mișcărilor literare.[4] Adrian Tudurachi susține ordonarea cronologică a istoriei literaturii după „precursori" și „succesori" implicați într-un cadru narativ.[5]

Analiza cercetărilor istoriei literaturii de către Ion Simuț este orientată spre metodele de cercetare a istoricilor și criticilor literari români (Eugen Negrici, Alex Ștefănescu, Ioan Holban, Mircea Aghelescu, Andrei Terian). Față de cercetarea criticului Eugen Negrici *Literatura română sub comunism*, Simuț exprimă aprecierea unei noi conceptualizări a literaturii, determinată „aspirația la adevăr" și „aspirația la literaritate". Sub aceste concepte noi, criticul observă o operaționalizare obișnuită cu sintagme ca relism socialist, neomodernism și postmodernism, ceea ce reprezintă în viziunea lui Simuț un dezechilibru dintre conceptele noi propuse să definească literatura postbelică.

Criticul și istoricul literar Alex Ștefănescu impresionează prin lucrarea sa *Istoria literaturii contemporane*. Simuț consideră că în această lucrarea este corect abordat sistemul de documentare despre istoria literaturii, întrucât aceasta este situată între forțele estetice și politice. Această abordare evidențiază stilul lui Ștefănescu prin narativitate publicistică ce-i caracterizează metoda de analiză a istoriei literaturii, însă sunt poziționați abuziv scriitorii din „literaturi radical diferite" din punct de vedere moral și estetic, constată criticul Ion Simuț.

Meditând și asupra volumului *Critica de export. Teorii, contexte, ideologii* scris de Andrei Terian, Simuț remarcă raportarea istoriei literaturii române la istoria literaturii internaționale. Pe urmele metodologiei și a schimbării literaturii din perspectivă istorică, Andrei Terian arată consecințele instaurate în evoluția literaturii: redactarea în colectiv, adoptarea unei viziuni instituționale asupra fenomenului literar, relativizarea esteticului și a discursului literar în raport cu alte tipuri de discurs etc. Aceste consecințe, criticul Andrei Terian încearcă să le raporteze la sistemul cultural românesc considerând necesară o înnoire a istoriei române literare din perspectiva relativistă și anume schimbarea conceptului de literatură de la o epocă la alta și modificarea relațiilor sale cu celelalte tipuri de discurs. În cele din urmă, acesta propune o periodizare a evoluției literaturii române: 1) De la origini și până în 1830; 2) De la 1830 până la instaurarea comunismului; 3) Perioada dictaturii postbelice (1948–1989); 4) Literatura română din 1990 încoace.[6] Această periodizare Simuț o găsește una obișnuită, cu o capacitate de convingere în cadrul formării unei conștiințe de sine a literaturii, concurarea dintre conceptul național și estetic, trecerea literaturii de sub semnul dictaturii și adaptarea la unele exigențe ale pieței libere. Exersarea acestei periodizări, presupune, în viziunea criticului, un viitor istoriei noastre literare.

Simuț aduce în vizor distingerea în trei tipuri a istoriei literare propusă de Mircea Anghelescu care a parcurs unele surse bibliografice occidentale. Acesta clasifică istoria literară în: enciclopedică, narativă și conceptuală. În această clasificare Simuț intervine cu unele completări și anume, accentuează importanța precizării diferenței dintre teoria istoriei literare și teoria istoriei literaturii. Abordarea istoriei literaturii, criticul Simuț, o consideră necesară doar cu respectarea criteriul estetic, cultural, sociologic, politic sau de altă natură. Istoria literară poate fi, în viziunea criticului, situată într-o tipologie metodologică de cercetare didactică pentru a răspândi conținutul auxiliar în vederea unei istorii literare enciclopedice și narative.

Simuț consideră că în cercetarea istoriei literaturii vor exista multiple moduri de-a o gândi, având în vedere importanța cugetării proprii asupra parcursului evolutiv al literaturii. Acesta își situează convingerile raportându-se la situațiile politice ce s-au înrădăcinat în evoluția literaturii și au umbrit libertatea de exprimare a scriitorul din perioada postbelică. În scopul unei analizei clare asupra istoriei literaturii, criticul precizează importanța operei scriitorului și mai puțin a biografiei acestuia. În susținerea acestei idei, criticul pornește în a scoate claritățidespre regimul politic din perioada postbelică și ideologiile acestuia. Intenționând să scrie o istorie politică a literaturii române, Simuț explică conceptualizarea puterii politice din acea perioadă (1945–1989). Din întrevederea răspunsurilor sociale despre ce putere politică guverna România

[4] Iulian Băicuș, *Despre istoriile literaturii române, ieri* și *azi*, in: Irina Petraș, *Op. cit.*, p. 354-355.

[5] Adrian Tudorachi, *Op. cit.*, p. 28.

[6] Ion Simuț, *Op. cit.*, p. 21.

în intervalul acestor ani, se constată că a existat comunismul sau dictatura. Criticul observă, de fapt, o abatere de la sensul larg al termenului comunism situat în România, denumindu-l „o ideologie proiectivă, o utopie nerealizabilă și absurdă”.[7]

Unii critici consideră regimul politic, după cel de-al Doilea Război Mondial, unul dictatorial socialist. Istoria ilustrează viața culturală românească în nuanțe sumbre prin care se încearcă a impune creatorului, intelectualului niște ideologii improprii acestuia. Așa zisul regim comunist a furat copilării, a subjugat personalități, a eclipsat idei, a furat omului libertatea, considerând prielnică o egalitate anevoioasă între țăran și intelectual. Această egalitate, de fapt, prevedea o luptă împotriva burgheziei și a capitalismului. Prin urmare, se încearcă a impune ideologiile regimului politic și prin intermediul literaturii. Cercetătorul Adrian Tudurachi afirmă că în perioada postbelică istoria literaturii s-a prăbușit odată cu suportul ei naționalist. Din cauza unei catastrofe a ideologiilor naționale, istoria literaturii a intrat într-o profundă agonie.[8] Se exercită un riguros control asupra literaturii, scriitorii fiind considerați „soldați credincioși a partidului”[7], sunt formate instituții ce urmăreau persoana scriitorului în cele mai minuțioase aspecte și incluse în dosare informative evaluate de partid sau justiție. Securitatea, cenzura și partidul privilegiau o dictatură pentru construirea unui spirit colectiv, socialist prin intermediul literaturii, constată Ion Simuț.

Având în vedere condițiile în care a scris scriitorul, criticul stabilește o divizarea a literaturii din perspectiva atitudinii creatorului față de regimul politic și acceptarea ideologiei acestuia. Simuț sistematizează literatura postbelică în patru categorii: literatura oportunistă, evazionistă, subversivă și desidentă, explicând tendințele acestora într-un capitol aparte, intitulat *Literaturile paralele.* Din titlul acestui capitol ne dăm seama de divizarea scriitorilor din epoca comunistă, lipsiți de libertate și striviți de o egalitate absurdă, trebuia să mai reziste în fața unui control al regimului politic. Consider că lipsa unei voințe puternice a creatorului a lăsat pe unii în supunerea regimului, refuzând în mod conștient lupta pentru dreptul de a se exprima liber și de a crea după propria sa sensibilitate o literatură a culturii și a spiritului românesc. Cunoaște cu toți personalități care au luptat pentru dreptul de exprimare liberă și împotriva reformelor puterii politice. În acest scop, Simuț reprezintă specificul conceptual al acestui sistem de literaturi și personalitățile care s-au aliniat criteriilor politice și estetice.

*Literatura oportunistă* o reprezintă în poezie Nicolae Dragoș, Adrian Păunescu, Mihai Beiuc ș.a., în proză – Zaharia Stacu, Petru Dumitriu, Titus Popovici, M. Sadoveanu ș.a. Această literatură a cuprins, în viziunea criticului, creația scriitorului care se racorda în totalitate regimului politic, ilustrând, promovând ideologiile acestuia prin creațiile lor, împotrividu-se esteticii. Acest tip de literatură mai era numită *literatură de partid*.

*Literatura evazionistă*, în viziunea criticului, a fost reprezentată de creațiile poetice ale Lui Mircea Iovănescu, Stefan- Augustin Doinaș și proza lui Ștefan Bănulescu sau Mircea Ciobau. Această literatură Simuț o definește reprezentând în totalitate spațiul estetic și evitând orice opinie sau temă politică și, într-un mod oarecare, „paralelă actualității”. De asemenea, această literatură determină scriitorii interbelici- Lucian Blaga și Vasile Voiculescu într-o ipostază lipsită de atitudine, ceea ce a atras careva suspiciuni. Important este faptul că această literatură a înrădăcinat creația literară în spațiul estetic, stabilind, totodată, o istorie estetică a literaturii române.

*Literatura subversivă* a reprezentat-o creația discretă a lui Marin Preda (*Cel mai iubit dintre pământeni, Intrusul, Delirul),* romanele lui Augustin Buzura, romanul *Drumul fără pulbere* a lui Petru Dumitriu ș.a. Prin aceste creații literare s-a încercat, în viziunea criticului, o ușoară politizare, abătută subtil de la recomandările regimului. Totodată, s-a reușit a stabili o influență a scriitorului asupra cititorului. Realizarea acestei literaturi este poziționată de către Simuț între două condiții importante: publicarea textului înainte de 1989, până când a luat sfârșit regimul comunist în România și a fost executat secretarul general al PCR, Nicolae Ceaușescu și să trezească o reacție din partea cititorului. Deci, în perioada 1965–1989 s-a manifestat într-un fe-

[7] Ion Simuț, *Op. cit.*, p. 25.

[8] Adrian Tudorachi, *Op. cit.*, p. 27.

nomenal iluziilor și al înțelegerii mesajului împotrivit oficialităților, literatura subversivă a fost o sursă de fabricare a dosarelor de urmărire informativă scriitorilor care dovedeau suspiciuni prin creațiile literare, care reprezentau pentru regim un risc de trezire a conștiinței naționale și speranța la libertate.

O adevărată teroare în istoria literaturii consider atitudinea și controlul regimului politic postbelic asupra scriitorilor care au luptat cu un curaj titanic împotriva ideologiei politice și au dovedit o demnitate națională într-o lume căreia i s-a furat tot ce înseamnă valorile române. Creația acestor personalități notorii Simuț o include în *literatura desidentă* și *literatura exilului,* definind-o opozițională față de puterea comunistă. Viața creațiilor desidenților a continuat în închisori, fiind arestați pentru combaterea tematică a regimului politic. Printre aceștia au fost: neînfricatul Paul Goma, Dorin Tudoran, Ion Negoițescu, Doina Cornea, Dan Petrescu. Această literatură este percepute de Simuț unicală în exprimarea liberă despre ororile regimului dictatorial postbelic, având drept scop denunțarea asumată a minciunii.

Această atitudine desidentă dovedește că regimul sovietic prin ideologiile sale a combătut funcția principală a literaturii, evidențiată de Adrian Tudurachi, de a furniza indiviziilor mijloace să trăiască, să privească sau să-și conducă destinul în funcție de condiționările lumii lor".[9] Lupta desidenților pentru libertate a contribuit la crearea unei imagini istorice a literaturii, deoarece viața din acea perioadă poate fi văzută doar prin prisma literaturii și a biografiei scriitorilor postbelici.

Un deosebit interes trebuie să manifestăm față de rezistența scriitorului Paul Goma care și-a imortalizat atitudinea  desidentă și anticomunistă în creațiile sale pline de cuvinte ale memoriei îndurerate. Ion Simuț enumeră nedreptele evenimente ale istoriei ce au lăsat prea devreme în sufletul unui copil o ură decisivă: arestarea tatălui său pentru abordarea steagului românesc, refugiul disperat din calea agresorilor, arderea cărților românești de către ruși, arderea pădurilor în scopul devastării ocupanților basarabeni. Din sursele propriei biografii, cu durere și sentimentul disperării, scriitorul Paul Goma, numit „Soljenițân român", a reușit să se facă auzit peste hotarele României (Germania, Franța) despre încălcările libertății omului. Opera lui Paul Goma reprezintă în sine o îmbinare anevoioasă a literaturii și politicii la baza cărora stă criteriul estetic.

Prin exemple concrete, Simuț evocă necesitatea cercetării, definirii și explicării literaturii din perioada postbelică (1945–1989) raportată atât la puterea politică, cât și la evoluția estetică a acesteia ca artă. Criticul consideră oportună tratarea separată a literaturii care implică mentalității estetice și comportamente sociale diferite, astfel încât să nu fie distorsionată într-un fel anume imaginea unei epoci. În identificarea metodelor de cercetare a istoriei literaturii din perioada postbelică am observat o succesiune de evenimente ce au scos în calea evoluției literaturii noi concepte operaționale la nivel teoretic sau, dimpotrivă, concepte care au servit în combaterea unor principii literare (subiectivism, libertatea exprimării) în vederea unor schimbări devastatoare de neam, cultură, valori, estetică națională. Evenimentele politice care s-au produs în perioada postbelică au scos la lumină personalități care au dat un viitor neamului român prin literatură, îndeosebi au dat viitor istoriei literaturii care continuă să ilustreze fiecare epocă sub criterii fie estetice, fie politice, stabilind o strânsă legătură între ele.

În concluzie, am constatat că literaturii postbelice i s-au atribuit niște funcții care nu o reprezentau, îi erau improprii. Regimul politic îi cerea literaturii să promoveze prin creație lupta împotriva burgheziei, să elogieze reformele partidului și nu în ultimul rând, să respecte cu strictețe regulile impuse de oficialități. În vederea analizei mecanismelor de captură a literaturii române din perioada postbelică, am remarcat analiza criticului și a istoricului literar, Ion Simuț, care propune o lucidă metodă de divizare a literaturii române, din perspectiva atitudinii scriitorului față de puterea politică. Această metodă este una binevenită, deoarece nu putem considera o corectă constituire a istoriei literaturii prin creațiile literare care au făcut abateri de la criteriul estetic și au optat să creeze opere propagandiste.

[9] Adrian Tudorache, *Op. cit.,* p. 29.